

Jeopolitik Güç Mücadelesi: Çin'in Doğu Akdeniz'deki Varlığı

Cihan DİZDAROĞLU*

Öz: Bu makale Çin'in Doğu Akdeniz bölgesindeki varlığını inceleyerek, Çin dış politikasında yaşanan değişime paralel olarak artan bu etkinin Çin-ABD mücadelesine etkilerini sorgulamaktadır. Çin'in ekonomik çıkarları çerçevesinde yürütülen geleneksel dış politika tercihleri Xi Jinping'in ülkede yönetimi almasıyla birlikte değişmeye başladı. Çin, dış politikasında her ne kadar farklı bölgeleri önceliklendirmiş olsa da son on yıldır artan şekilde Doğu Akdeniz bölgesinde de varlık göstermektedir. Çin'in küresel bir güç olma yolundaki hedeflerinin bir parçası olan 'Kuşak ve Yol Girişimi', 2013'ten bu yana ülkenin farklı bölgelerdeki varlığını güçlendirmesine yol açan stratejik bir karar olarak değerlendirilebilir. Doğu Akdeniz, Kuşak ve Yol Girişimi'nin iki ayağını oluşturan 'İpek Yolu Ekonomik Kuşağı' ile 'Deniz İpek Yolu'nun merkezinde yer alması nedeniyle Çin bölgeye ilgi göstermektedir. Enerji, ulaşım, teknoloji ve telekomünikasyon alanlarına yaptığı yatırımlardan başlayarak, bölgesel işbirliğine yönelik forumlar ve askeri tatbikatlar aracılığıyla da Çin bölgede nüfuzunu artırmaya çalışmaktadır. Tüm bu politikalar Çin'e bölgede hem ekonomik hem de siyasi bir etki alanı sağlamaktadır. 20 ve 21. yüzyıllarda büyük güçlerin çekişme sahnelerinden birini oluşturan Doğu Akdeniz'de Çin'in izlediği politikalar, ABD'nin bölge ülkeleriyle kurduğu ilişkilere alternatifler sunmaktadır. Ayrıca, Çin-ABD arasında farklı bölgelerde devam eden jeopolitik güç mücadelesine yeni bir boyut daha eklemekte ve bölgede iki ülke arasında gerginlik riskini de artırmaktadır. Çin'in bölgeye yönelik (özellikle İsrail ve Türkiye'ye yönelik) politikalarına paralel olarak, ABD'nin Yunanistan'la güvenlik alanındaki işbirliğini geliştirmesi vb. yakın dönemde dış politika tercihleri gerginliği tetikleyecek bir unsur olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede makale, Çin'in Doğu Akdeniz bölgesinde izlediği stratejiler ile bölgenin "Kuşak ve Yol Girişimi" açısından önemini Nicholas Spykman'ın Kenar Kuşak (Rimland) teorisi çerçevesinde açıklamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çin Dış Politikası, Doğu Akdeniz, Altyapı Yatırımları, Çin-ABD mücadelesi, Kenar Kuşak

* Dr. Öğr. Üyesi, Başkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-Posta: cihandizdaroglu@baskent.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8613-8585.

Geopolitical Power Rivalry: China's Presence in the Eastern Mediterranean

Abstract: *This article examines China's presence in the Eastern Mediterranean, and questions the impacts of China's rising influence –in parallel with changes in its foreign policy– over the Sino-US rivalry. China's foreign policy preferences that are driven by economic interests began to change following Xi Jinping took the power in the country. Even though China has prioritized different regions in its foreign policy, it has been increasing its presence in the Eastern Mediterranean. Since 2013, the Chinese initiative of 'One Belt One Road', which is part of the countries' goals to become a global power, can be considered as a strategic decision that has been paving the way of China's strengthening of its presence in different regions. As the Eastern Mediterranean is located at the centre of the two wings of the One Belt One Road Initiative, which are the Silk Road Economic Belt and Maritime Silk Road, China has been focusing on the region. Starting from its investments in different sectors including energy, transportation, technology and telecommunication, China has been trying to increase its influence through cooperation forums in the region and military exercises. All those policies provide China both economic and political sphere of influence in the region. China's policy towards the Eastern Mediterranean, which has been one of the scenes for the great power rivalry in the 20th and 21st centuries, has provided alternatives for the US' relationship with the regional countries. Moreover, it has added a new layer to the ongoing Sino-US geopolitical power rivalry in different regions and has increased the risk of tension between the two over the region. In parallel with China's policies toward the region (particularly toward Israel and Turkey), the US most recent foreign policy preferences in the region such as enhancement of security partnership with Greece might be evaluated as a triggering factor for the escalation. This article, accordingly, aims to explain the China's strategies in the region and the importance of the region for the One Belt, One Road initiative by using Nicholas Spykman's Rimland theory.*

Keywords: *China's Foreign Policy, Eastern Mediterranean, Infrastructure Investments, Sino-US Rivalry, Rimland*

Giriş

Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının kesişiminde yer alan Doğu Akdeniz, tarih boyunca devletlerarası rekabetin yoğun olarak yaşandığı bir bölge olmuştur. Asya ve Avrupa arasındaki en kısa deniz yolu bağlantısı olan Süveyş Kanalı'nın bölgeye açılması

itibariyle, uluslararası deniz ticaretinin merkezinde yer alan Doğu Akdeniz bölgesi jeopolitik önemi bakımından büyük güçlerin ilgisini çekmekte ve bölgeye yönelik politika geliştirmelerini de beraberinde getirmektedir. Sadece geçtiğimiz on yılda bölgede yaşanan gelişmeler ile bu gelişmelere müdahil olan bölgesel ve küresel aktörlerin sayısı göz önünde bulundurulduğunda bölgenin jeopolitik önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Nitekim bölgede hâlihazırda devam eden (Kıbrıs, İsrail-Filistin vb.) tarihsel anlaşmazlıklara ek olarak, son on yılda yaşanan Arap Baharı, Libya ve Suriye iç savaşları ile İsrail, Mısır ve Kıbrıs adası açıklarında keşfedilen hidrokarbon kaynakları bölgedeki rekabete yeni boyutlar eklemiştir. Tarihsel olarak bakıldığında, 19. yüzyılda Birleşik Krallık ve Fransa arasındaki bölgede yaşanan rekabet, 20. yüzyılda yerini Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabete bırakmıştır. Soğuk Savaş süresince iki ülke arasında devam eden rekabet, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ABD lehine sonuçlanmıştır (Lutterbeck and Engelbrecht, 2009: 392-93). Her ne kadar ABD bölgede başat aktör konumuna gelse de özellikle Suriye'de yaşanan iç savaş ve sonrasında oluşan güç boşluğu Rusya Federasyonu'nun bölgede etkinliğini tekrar artırmasını da beraberinde getirmiştir. Özellikle Xi Jinping'in Kasım 2012'de önce Çin Komünist Partisi Genel Sekreteri, ardından ise Mart 2013 Devlet Başkanlığı görevlerini devralması sonrasında dış politikasında yaşanan değişimlerle birlikte Doğu Akdeniz'deki rekabete Çin de dâhil olmuştur.

Mao Zedong döneminden beri "barış içinde bir arada yaşama" (*peaceful co-existence*) ilkesi doğrultusunda daha çok ekonomik çıkar temelli bir dış politika yürüten Çin, Xi Jinping'in yönetimi devralmasıyla birlikte bölgesel bir güç olmanın ötesine geçerek küresel bir güç olmak yönünde politikalar izlemeye başlamıştır. Bu doğrultuda 2013'te hayata geçirilen ve küresel güç olma yolunda atılan adımların başında gelen "Kuşak ve Yol Girişimi" (*One Belt One Road Initiative*) Çin'in farklı bölgelerde etkisini artırmasına da yarayacak önemli bir stratejik açılım olarak dikkat çekmektedir. Söz konusu strateji çerçevesinde Çin, yakın çevresinin de ötesinde Asya, Afrika ve Avrupa'daki ülkelerle ekonomik ilişkiler kurmaya ve alt yapı yatırımları çerçevesinde bu bölgelerdeki etkinliğini artırmaya başlamıştır. Doğu Akdeniz bölgesi de Kuşak ve Yol Girişimi'nin iki ayağını oluşturan kara ve demir yolundan oluşan "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı" ile deniz hattını oluşturan "Deniz İpek Yolu"nun merkezinde yer alması itibariyle Çin'in etkinliğini ve varlığını artırmaya çalıştığı bölgelerden biridir. Çin'in son on yılda bölgeye

yönelik izlediği strateji/ politikaları üç ana alan altında inceleyebilmek mümkündür: 1) enerji, ulaşım, telekomünikasyon ve teknoloji altyapısına yönelik yatırımlar; 2) bölgesel işbirliğine yönelik forumlar; 3) bölgede yürütülen askeri tatbikatlar.

Çin'in anılan üç alanda Doğu Akdeniz bölgesinde izlediği politikalar, bölgenin başat aktörü konumundaki ABD'nin bölgedeki faaliyetleriyle örtüşmekte ve ABD'nin bölge ülkeleriyle kurduğu ilişkilere alternatifler sunmaktadır. Hâlihazırda Çin ve ABD arasında Asya-Pasifik bölgesinde devam eden küresel jeopolitik güç mücadelesinin uzun vadede bölgeye taşınması riskini de beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede makalede, Doğu Akdeniz'in Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi bakımından neden ve hangi açılardan önemli olduğu ile Çin'in Doğu Akdeniz'de ne tür faaliyetler aracılığıyla etkinliğini artırmaya çalıştığı ve bu etkinliğin varsa Çin-ABD jeopolitik güç mücadelesine yansımaları Nicholas Spykman'ın Kenar Kuşak (*Rimland*) teorisi kapsamında incelenecektir. İlk bölümde klasik jeopolitik teorileri arasında Spykman'ın Kenar Kuşak teorisinin yeri kısaca ele alındıktan sonra, ikinci bölümde Doğu Akdeniz'deki tarihsel güç mücadelesi incelenecektir. Ardından Çin'in özellikle son on yılda Doğu Akdeniz bölgesindeki faaliyetleri ayrıntılı olarak irdelenerek, Çin'in söz konusu faaliyetlerinin bölgedeki güç mücadelesine yansımaları değerlendirilecektir. Makale, Çin'in Doğu Akdeniz bölgesindeki faaliyetlerinin sadece ekonomik çıkar amaçlı değil, aynı zamanda stratejik olarak da Çin'in küresel siyasette oynamak istediği rolle örtüştüğü ve bunun en iyi Spykman'ın Kenar Kuşak teorisi çerçevesinde açıklanabileceği savunulmaktadır.

Klasik Jeopolitik Teoriler

20. yüzyılın başlarından itibaren Uluslararası İlişkiler disiplininde tartışılmaya başlanan jeopolitik kavramına ilişkin teorik argümanlar da zamanla şekillenmeye başlamıştır. Bu çerçevede erken dönem çalışmalar arasında Almanya'nın jeopolitik mimarlarından Friedrich Ratzel'in devletin yayılmacı doktrininin temelini atan çalışması sayılabilir. Devleti belirli bir toprak parçası üzerinde yer alan bir organizma olarak gören Ratzel, devletlerin yayılmasını ve genişlemesini gerekli görmekte ve bunu siyasi güçle ilişkilendirmektedir (Cohen, 2009: 13). Özellikle deniz gücünün dünya egemenliğini sağlamak konusunda yetersiz kalmaya başladığını Birleşik Krallık üzerinden değerlendirerek literatürde dikkat çeken ve üzerinde sıklıkla durulan bir teoriye imza atan İngiliz Halford J. Mackinder'in çalışması önemlidir. İlk kez *The Geographical Pivot of*

History adlı eserinde ortaya koyduğu ve daha sonra *Democratic Ideals and Reality* eserinde yeniden tanımladığı *Heartland* (Kalpgah) teorisini kara hâkimiyetine dayandırmıştır. Kendinden sonra gelecek teorik tartışmaların da merkezinde yer alan ve kara gücüne dayanan bu teorik anlayış, dünya hâkimiyeti için kontrol edilmesi gereken coğrafyayı Avrasya'nın merkezi olarak görmektedir. Avrasya'nın merkezinde yer alan Kalpgah'ın kontrolünün önemini Mackinder şu şekilde ifade etmektedir: "Doğu Avrupa'yı yöneten Heartland'e, Heartland'ı yöneten dünya adasına ve dünya adasını yöneten de Dünya'ya hâkim olur." "Dünya adası" olarak ifade edilen coğrafya Asya, Avrupa ve Afrika'nın bütününe kapsamaktadır (Mackinder, 1919: 113). Mackinder'in görüşlerinden esinlenerek bunu daha ileriye taşımaya çalışan Alman Karl Haushofer ise Almanya'nın coğrafi genişlemesini teorik çerçevede açıklamaya çalışarak, Hitler Almanyası'nın yayılmacılığının temelini oluşturan Hayat Sahası (*Lebensraum*) stratejisinin mimarları arasında sayılabilir. Mackinder'in kara hâkimiyeti teorisine karşılık olarak Amerikalı Amiral Alfred Thayer Mahan ise deniz gücünün dünya siyasetindeki rolüne ve önemine odaklanmıştır. Asya'nın dominant gücü olan Rusya'nın karaya sıkışmış konumunun kendisini dezavantajlı duruma soktuğunu, nitekim denizlerdeki manevra alanının karadakinden çok daha önemli olduğunu vurgulamıştır. Dünya hâkimiyetinin ABD öncülüğünde Rusya ve Çin'e karşı kurulacak olan ABD, Birleşik Krallık, Almanya ve Japonya ittifakı çerçevesinde gerçekleşeceğini ve bunun ancak deniz hâkimiyeti çerçevesinde olabileceğini savunmaktadır (Cohen, 2009: 19).

Benzer şekilde Mackinder'in görüşlerinden etkilenen ve *The Geography of the Peace* adlı eserinde öne sürdüğü Kenar Kuşak (*Rimland*) teorisini çerçevesinde kabul gören Amerikalı Nicholas J. Spykman da özellikle II. Dünya Savaşı sonrası ABD'nin dış politikasında önemli bir etkiye sahip olmuştur. Coğrafyayı politika yapımının temel unsurları arasında gören Spykman, ABD dış politikasının coğrafi unsurlara göre planlanması gerektiği fikrinden yola çıkarak Mackinder'in kara hâkimiyeti teorisinin aksine kalpgahın değil, onu çevreleyen bölge olan kenar kuşağın önemini savunmuştur. Avrasya'nın kıyı şeridini oluşturan (Avrupa, Ortadoğu, Hindistan, Güney Doğu Asya ve Çin) bölge sahip olduğu nüfus, doğal kaynaklar ve su yolları bakımından dünyayı kontrol etmek isteyen bir güç için önem arz etmektedir (Cohen, 2009: 22-23). Bu çerçevede, kenar kuşağa hâkim olacak gücün dıştan içeriye doğru etkisini hissettirerek dünyaya hâkim olabileceğini öne sürmüştür (Spykman, 1944: 51).

Dünya hâkimiyeti bakımından önem arz eden bu kuramı ABD açısından değerlendirirken, bu hâkimiyeti sağlayacak tek ülkenin de ABD olduğunu düşünmesi bakımından düşüncelerinin destek gördüğünü ifade edebilmek mümkündür (İşcan, 2004: 64). Spykman tarafından öne sürülen söz konusu kenar kuşak teorisini ABD yönetimine tanıtan George F. Kennan sayesinde ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'ne karşı uygulamaya koyduğu "çevreleme" (*containment*) stratejisinin bel kemiğini oluşturan bir teori halini alarak pratikte de uygulama imkânı bulmuştur (Blouet, 2005: 6).

Çin'in 2013 yılında uygulamaya koyduğu Kuşak ve Yol Girişimi'nin odaklandığı coğrafya dikkate alındığında, söz konusu alanın aslında Nicholas Spykman'ın önerdiği Kenar Kuşak (*Rimland*) ile büyük ölçüde kesiştiği görülmektedir. Spykman'ın ABD'nin uluslararası politikadaki etkinliği için önerdiği bölgenin günümüzde Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi tarafından domine edilmeye çalışılması uluslararası jeopolitik güç mücadelesinin de bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Çin her ne kadar girişimin ekonomik gerekliliği ve etkisine odaklansa da söz konusu proje kapsamında işbirliği yapılan ülkelerin büyük bir kısmının Çin'in siyasi etkisine de maruz kaldığı/kalacağı aşikârdır. Kuşak ve Yol Girişimi'nin ikinci ayağını oluşturan "Deniz İpek Yolu"nun merkezinde yer alan Doğu Akdeniz'de Çin'in artan etkinliği ve izlediği stratejiler hâlihazırda bu etkiyi göstermesi bakımından önemlidir. Dolayısıyla uzun vadede ABD ve Çin'in jeopolitik mücadelesinin bir parçası olmaya aday Doğu Akdeniz bölgesinin Kenar Kuşak teorisi kapsamında ne ifade ettiği ile Çin tarafından bölgede yürütülen ekonomik ve stratejik faaliyetlerin incelenmesi önem arz etmektedir.

Doğu Akdeniz'deki Tarihsel Jeopolitik Güç Mücadelesi

Akdeniz'in yüz ölçümü bakımından üçte birlik doğu bölümünü tanımlamak için kullanılan "Doğu Akdeniz" veya "Levant" bölgesi, hâlihazırda kıyıdaş ülkeler olan Suriye, Kıbrıs, Lübnan, İsrail, Ürdün, Filistin ile Mısır ve Türkiye'nin bir kısmından oluşmaktadır. Doğu ve Batı arasında köprü görevi görmesinin yanı sıra tarihsel olarak ilk uygarlıkların bu bölgede doğmuş olması, dini açıdan önem arz eden yerleri barındırması ve sahip olduğu ekonomik, sosyal ve kültürel zenginlikler bakımından jeopolitik öneme sahip bir bölgedir. Sahip olduğu özellikler itibarıyla tarih boyunca bölgesel ve küresel aktörlerin ilgisini çeken Doğu Akdeniz, özellikle son yıllarda yaşanan gelişmelere paralel olarak küresel jeopolitik güç mücadelesinin de aktif olarak devam ettiği bölgelerden biri olmaya devam etmiştir.

Bölgede devam eden tarihsel anlaşmazlıklara ek olarak, son on yılda bölgede ve yakın çevresinde meydana gelen Arap Baharı, Libya ve Suriye iç savaşları ile kıyıdaş ülkelerin Doğu Akdeniz açıklarında yürüttükleri arama faaliyetleri sonucu bulunan yeni hidrokarbon rezervleri de bölgenin önemini daha da artırmıştır (Aydın ve Dizdaroğlu, 2018: 91).

19. yüzyılda özellikle Doğu Sorunu olarak bilinen Osmanlı İmparatorluğu'na ait coğrafyanın dönemin büyük güçlerinin jeopolitik hedefleri çerçevesinde paylaşılması, Doğu Akdeniz'i güç mücadelesinin merkezine oturtmuştur. Bölgenin jeopolitik önemi sadece petrol zengini Orta Doğu ülkelerine yakınlığından değil, aynı zamanda ticaret yollarının merkezinde bulunmasından da kaynaklanmıştır. Akdeniz'de Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğini tesis etmesi sonrası Avrupalı ülkelerin Asya pazarına ulaşmak için giriştiği coğrafi keşifler ile deniz ticaretinin okyanuslara kayması her ne kadar bölgenin önemini azaltsa da 19. yüzyılda özellikle Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla bölge tekrar cazibe merkezi haline gelmiştir (Brown, 2003: 363). Başta Birleşik Krallık'ın Asya pazarı ile kurduğu ticaret düzeninin devamı açısından önem arz eden Süveyş Kanalı'nın 1869'da inşasının tamamlanmasıyla bölgede Birleşik Krallık, Fransa, Rusya ve özellikle birliğini sağlaması sonrası güçlü bir devlet haline gelen Almanya arasındaki mücadele de daha belirgin hale gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Birleşik Krallık'ın desteğini alabilmek amacıyla, Kıbrıs adasının yönetimini İngiltere'ye devretmesi ve Birleşik Krallık'ın ticaret yollarını korumak amacıyla aday bir üs olarak görmesi söz konusu mücadelenin yansımalarından biridir. 19. yüzyılda ticaret merkezli devam eden büyük güç mücadelesinin özellikle 20. yüzyılın başlarında daha çok hidrokarbon kaynaklı bir mücadeleye dönüştüğü görülmüştür (Ediger, Devlen, and McDonald, 2012).

İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar bölgede Birleşik Krallık ve Fransa arasında kurulan denge devam etse de Soğuk Savaş'ın başlamasıyla ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabet bölgeye de sirayet etmiştir. İki blok arasındaki bölgesel çekişme daha çok askeri ve ideolojik temelli yürümüş olup, bölgeye konuşlandırılan (ABD'nin altıncı filosu ile Sovyetler Birliği'nin beşinci filosunun bölgedeki varlığı) filolar aracılığıyla Soğuk Savaş boyunca devam etmiştir (Lutterbeck and Engelbrecht, 2009). Lutterbeck ve Engelbrecht'in (2009: 392) ifadesiyle, her ne kadar ABD ve Sovyetler Birliği bölgede

askeri olarak varlıklarını önemli seviyede hissettirseler de, özellikle Akdeniz'in kuzeyindeki ülkelerin tamamının NATO üyesi olması ve ABD'ye bölgeye erişim için olanaklar sağlaması dolayısıyla ABD'nin bölgede stratejik üstünlüğü bulunmaktaydı. Sovyetler Birliği'nin de Akdeniz'de özellikle Suriye ve Mısır'da erişim hakkı bulunan limanlar aracılığıyla bölgede varlığı görülse bulunmasına rağmen (Vego, 2000), bu varlık Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve beraberinde bölgedeki askeri varlığının sonlandırılmasıyla ABD lehine sonuçlanmıştır. Rusya Federasyonu'nun Doğu Akdeniz bölgesinde tekrar etkili hale gelmesi için Suriye'de yaşanan iç savaş ve beraberinde oluşan güç boşluğu önemli avantajlar sağlamıştır. Bu sayede Rusya, Suriye'de Tartus'ta bir deniz üssü ile Akdeniz kıyısındaki Lazkiye şehrinde bulunan Hmeymim Hava Üssü'nü kontrolüne alarak Doğu Akdeniz'de tekrar nüfuzunu hissettirmeye başlamıştır.

Çin'in Doğu Akdeniz bölgesine artan ilgisi özellikle son on yılda Çin Devlet Başkanı Xi Jinping döneminde yaşanmıştır. Geleneksel olarak Çin dış politikasında Doğu Akdeniz bölgesi önemli bir yer teşkil etmezken, bölgeye yönelik kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşımı olmadığını hatta bölgeye yönelik stratejilerin daha ziyade Güney Avrupa, Kuzey Afrika ve Orta Doğu bölgelerine yönelik politikalar çerçevesinde şekillendiğini ifade edebilmek mümkündür (Ekman, 2018: 7). Bu çerçevede tarihsel olarak Çin'in bölgeyle veya daha ziyade bölge ülkeleriyle ilişkileri ekonomi ve enerji kaynakları temelinde şekillenmiştir. Doğu Akdeniz'in tüm bu bölgelerin kesişiminde yer aldığı düşünülürse, bölgeyle ilişkilerin ister ikili ilişkiler isterse bölgesel ilişkiler çerçevesinde olsun Çin dış politikasında önemli bir yer edinmeye başladığı görülmektedir. Özellikle Doğu Akdeniz bölgesinin Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'nin iki ayağını oluşturan kara ve demir yolundan oluşan "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı" ile deniz hattını oluşturan "Deniz İpek Yolu"nun merkezinde yer alması bölgeyi Çin için jeopolitik olarak daha da önemli kılmaktadır. Bölgeye açılan Süveyş Kanalı'nın Asya ve Avrupa marketlerini deniz yoluyla bağlayan en kısa hattı oluşturması ve dünya ticaretinin yaklaşık yüzde 12'sinin bu bölge üzerinden gerçekleştiği düşünüldüğünde bölgenin önemi anlaşılmaktadır (CNBC, 2021). Çin'in Xi Jinping döneminde dış politikasında yaşanan değişimler ve küresel bir aktör olma yönündeki hedefleri doğrultusunda Doğu Akdeniz bölgesi jeopolitik olarak önem kazanırken, Çin'in de artık bölgede devam eden jeopolitik güç mücadelesine dâhil olduğu görülmektedir. Spykman'ın Kenar Kuşak teorisinin merkezinde yer alan Çin gerek sahip olduğu coğrafi konum gerekse jeopolitik nüfuz alanı açısından önem arz eden girişimleri

çerçevesinde küresel güç olma yolunda ilerlemektedir. Çin'in ekonomi temelli izlediği stratejilerin orta ve uzun vadede siyasi etkileri olduğu da açıktır. Nitekim bölge ülkelerine yönelik yürütülen Arab Barometer (2022: 3-4) isimli kamuoyu anket çalışmalarına yansıdığı üzere, Lübnan (%51), Ürdün (%51) ve Libya (%49) gibi ülkelerde halkın yarısı veya yarısına yakını, Kuzey Afrika ülkelerinden Fas (%64) ve Tunus (%50) gibi ülkelerde ise halkın yarısından fazlasının Çin'e bakış açısı ABD'ye kıyaslandığında çok daha olumludur. Çin'in özellikle ekonomi temelli kurduğu ilişkiler, ABD'nin bölgedeki siyasi temelli ilişkilerden çok daha tercih edilir bir hal almaya başlamıştır ve uzun vadede ABD'yle girilen jeopolitik mücadelede Çin lehine olumlu sonuçlar doğuracağı savunulabilir.

Çin'in Doğu Akdeniz Politikasında Öne Çıkan Unsurlar

Xi Jinping, Kasım 2012'de önce Çin Komünist Partisi Genel Sekreteri ardından ise Mart 2013 Çin Devlet Başkanlığı görevlerini devralması sonrasında, Çin'in geleneksel "barış içinde bir arada yaşama" anlayışına dayalı dış politikasından, ülkesini küresel güç mücadelesinde merkezi konuma getirmeye yönelik bir stratejiye geçeceğinin sinyallerini vermiştir. Jinping'in bu eğiliminin en somut örneği durumundaki Kuşak ve Yol Girişimi, Çin'in jeopolitik mücadelede uluslararası politikada kendini nasıl konumlandırmak istediğiyle de yakından alakalıdır. Bu çerçevede, tarihi İpek Yolu'nu canlandırması olarak anılan ve 2013 yılında Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından Kazakistan ve Endonezya gezileri sırasında resmi olarak duyurulan Kuşak ve Yol Girişimi, ekonomi temelde Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayarak Çin'in gerek ekonomik gerekse siyasi nüfuzunu artırmayı hedeflemektedir. Kara ve demiryolu bağlantılarından oluşan İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ile deniz yollarını kapsayan Deniz İpek Yolu'nun birleşiminden oluşan söz konusu girişime bugüne kadar yaklaşık 140 ülke [Sahra Altı Afrika'dan 43, Avrupa ve Orta Asya'dan 35 ülke, Doğu Asya ve Pasifik'ten 25 ülke, Latin Amerika ve Karayiplerden 20 ülke, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan 18 ülke ile Güney Doğu Asya'dan 6 ülke (Fudan University, 2022)] ilgi göstererek söz konusu projenin gerçekleştirilmesi amacıyla Çin ile mutabakat imzalamıştır. İmzalanan mutabakatlar çerçevesinde bölgeler ve ülkeler arasında ulaşım altyapısı, finans ve ticaret ağlarının güçlendirilmesinin yanı sıra iletişim, lojistik, ulaşım ve enerji vb. alanlarda özellikle fiber optik kablolar ile 5G ağları konusunda işbirliği ve yatırım projeleri gerçekleştirilmesi planlanmaktadır

(Economy, 2022). Söz konusu girişimin iki ayağının merkezinde yer alan Doğu Akdeniz bölgesi de bu kapsamda Çin'in dış politikasında özellikle son on yıldır artan bir öneme sahip olmuştur.

Giriş bölümünde de ifade edildiği üzere, Çin'in özellikle son on yılda Doğu Akdeniz'e yönelik izlediği strateji/politikaları üç ana alan altında inceleyebilmek mümkündür: 1) enerji, ulaşım, telekomünikasyon ve teknoloji altyapısına yönelik yatırımlar; 2) bölgesel işbirliğine yönelik forumlar; 3) bölgede yürütülen askeri tatbikatlar.

Enerji, Ulaşım, Telekomünikasyon ve Teknoloji Altyapısına Yönelik Yatırımlar: Çin'in Doğu Akdeniz'e yönelik ilgisinin başında bölge ve yakın çevresindeki ülkelerinin sahip olduğu enerji kaynakları yer almaktadır. ABD'den sonra dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan Çin'in bu büyüyen ekonomik statüsünü sürdürebilmesinde enerji sektörünün rolü kritik öneme sahiptir. 2020 yılı itibariyle dünyanın en çok ham petrol ithal eden ülkesi konumunda olan Çin, söz konusu enerji ithalatın yarısına yakınına doğrudan bölge ülkelerinden (Suudi Arabistan, Irak, Kuveyt, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri) temin etmektedir (Statista, 2022). Petrol kaynaklarını çeşitlendirmek ve tedarik güvenliğini sağlamak amacıyla bölge ülkelerinden İran'la da işbirliği yapan Çin'in petrol tedarikçileri arasında İran'ın da öneminin giderek arttığı görülmektedir (Ergenç, 2021). Çin'in enerji kaynağı ithalatında öncelikli ve yoğun olarak deniz yollarını kullanması ve bu yolların güvenliğinin ABD tarafından sağlandığı düşünüldüğünde, İran ve Hazar Bölgesi'nin Çin açısından önemi daha net anlaşılmaktadır. Nitekim Çin'in enerji güvenliği çerçevesinde, petrol ve doğal gaz ihtiyacını boru hatlarıyla karşılayabileceği öncelikli alan İran ve Hazar enerji kaynaklarıdır (Karaca, 2012: 101). Çin enerji güvenliği çerçevesinde, Aden Körfezi ve Somali açıklarında da donanmasını bulundurarak ve bölgede tatbikatlar düzenleyerek Süveyş Kanalı'nın diğer ucundaki güvenliği tesis etmeye katkı sağlamaktadır. Doğu Akdeniz Bölgesi'nde 2000'li yıllardan itibaren İsrail, Mısır ve Kıbrıs adası açıklarında keşfedilmeye başlanan hidrokarbon kaynakları (Tamar 2009, Leviathan 2010, Afrodit 2011, Zohr 2015, Kalipso 2018 ve Glafkos 2019) da bölgenin cazibesini Çin gibi ülkeler için artırmış durumdadır. Çin Ulusal Petrol Şirketi'nin (*China National Offshore Oil Company*) özellikle Kıbrıs adası açıklarındaki Afrodit sahasının yüzde 30-40'ını alması yönünde çıkan haberler Çin'in bölgedeki enerji kaynaklarına yönelik ilgisini gösteren

bir diğer gelişme olarak yorumlanabilir (Hazou, 2014). Geleceğe yönelik BP (2019) gibi uluslararası enerji firmaları tarafından yapılan projeksiyonlarda da Çin'in enerji ihtiyacının önümüzdeki on yıllarda artmaya devam edeceği ve her ne kadar yenilebilir enerji kaynakları devreye girse de 2040'lara kadar kömür, doğalgaz ve petrolün temel enerji kaynakları olarak devam edeceği görülmektedir. Bu çerçevede, Çin'in bölgeye olan ilgisinin artarak devam edeceğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Rusya'nın Şubat 2022'de Ukrayna'yı işgali sonrasında başta Avrupa olmak üzere dünyada artan enerji ihtiyacıyla önemi artan Doğu Akdeniz kaynaklarının da uluslararası pazarlara ulaştırılmasına yönelik yürütülen tartışmalar bölgenin önemini ortaya koymasına bakımından önemlidir.

Çin'in devlet kontrolündeki Çin Okyanus Nakliye Şirketi (*China Ocean Shipping Company*, COSCO) aracılığıyla uzunca bir süredir bölgeye sağladığı alt yapı yatırım ve finansmanı, Çin'in Avrupa pazarına daha hızlı ulaşımının da önünü açmaktadır. 2020-2021 döneminde Avrupa Birliği'nin (AB) en büyük ticaret ortağı haline gelen Çin ve AB arasındaki ticaretin büyüklüğü 709 milyar dolara ulaşırken, söz konusu ticaretin %80'ini deniz yoluyla yapılmaktadır (BBC News, 2021). Deniz ticaretinin ticaretteki büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda, Doğu Akdeniz'de yapılan yatırımların önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Çin hâlihazırda özellikle "Deniz İpek Yolu" üzerinde yer alan limanlara yönelik önemli yatırım hamlelerinde bulunmuştur. Bu yatırımların başında Yunanistan'daki Pire, Türkiye'deki Kumport, Mısır'daki İskenderiye ve Dekhelia ile İsrail'in Aşdod ve Hafya limanları yer almaktadır. Söz konusu limanlarda Çin tarafından izlenen stratejilerin başında gelen liman işletmelerinin satın alınması, limanların inşa veya modernize edilmesi çerçevesinde Çin bölge ülkeleriyle ikili ilişkiler yürütmektedir. Örneğin Türkiye özelinde incelendiğinde, Türkiye'nin iş hacmi bakımından üçüncü en büyük limanı konumundaki Kumport'un %65 hissesinin 2015 yılında Çinli firma COSCO'ya 940 milyon Amerikan dolarına satılmasıyla birlikte Çin, bugüne kadar Türkiye'ye en büyük doğrudan yabancı yatırımını yapmıştır (Dünya, 2015). Benzer şekilde, 2016'dan bu yana Yunanistan'daki Pire limanının çoğunluk hissesini elinde bulunduran COSCO, söz konusu limanı Çin-Avrupa ticareti çerçevesinde Akdeniz'in en önemli deniz transfer noktalarından biri haline getirmiştir. Van der Putten'in (2016: 42) tespit ettiği üzere, dünyanın en büyük bilgisayar firmalarından biri konumundaki *Hewlett-Packard*'ın (HP) dağıtım faaliyetlerini Hollanda'nın Rotterdam limanından Yunanistan'daki Pire limanına kaydırması dahi söz

konusu limanın Avrupa pazarları açısından önemine işaret etmektedir. Söz konusu limana inen konteynerlerin Avrupa'nın merkezine ve kuzeyine demiryolu ağlarıyla iletilmesi konusunda da Çin'in önemli ulaşım altyapı destekleri sağladığı görülmektedir. Söz konusu desteklerden en önemlisi Pire Limanı'nı Budapeşte ve Belgrad'a bağlayan hızlı tren yolunun finansmanının sağlanmasıdır (Economist, 2018). Çin tarafından bölgeye yönelik geliştirilen proje ve yatırımların tamamı Çin ve Avrupa arasındaki ticaretin gelişmesine olumlu katkı sağlarken, diğer yandan Kuşak ve Yol Girişimi çerçevesinde Çin'in bu bölgelerdeki etkinliğini artırmasının önünü açmaktadır. Söz konusu etkinliğin yayıldığı coğrafya jeopolitik olarak da hâkim olunması gereken Kenar Kuşak'ın batı bölgelerinin tamamını içine almaktadır.

Benzer şekilde Çin'in bölge ülkelerinin telekomünikasyon ve teknoloji alanlarında yapmak istediği yatırımlar da mevcuttur. Bu çerçevede, Çin'in özellikle Doğu Akdeniz ülkelerinden İsrail, Türkiye ve Mısır'a yönelik yatırımları dikkat çekerken, söz konusu yatırımlar ABD ve Çin'in bölge ülkeleriyle yürüttüğü ilişkiler üzerinden karşı karşıya gelmesini de beraberinde getirmektedir. ABD yönetiminin özellikle Çin'in İsrail'de yürütmek istediği teknolojik altyapı yatırımları ile teknoloji transferi (Çin merkezli Huawei firmasının 5G gelişimine yönelik girişimi vb.) konusundaki hamlelerini önlemek konusunda kararlı olduğu görülmektedir (Orion and Efron, 2022). Özellikle Çin'in söz konusu yatırımlar çerçevesinde dijital casusluk faaliyetleri yürütebileceğine yönelik kaygılar, İsrail hükümetinin de ABD'nin hassasiyetlerini dikkate alarak Çin ile ilişkilerinde ekonomik faaliyetleri ön planda tutmasını sağlamaktadır (Habibi, 2022: 4). Nitekim İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu'nun Mayıs 2013 ve Mart 2017'de Beijing'e yaptığı resmi ziyaretlerde imzaladığı anlaşmalar çerçevesinde Çin ve İsrail arasındaki ekonomik yatırımların önemli bir seviyeye ulaştığı görülmektedir (Eligür, 2022: 11). ABD'nin bu konudaki güvenlik kaygıları, telekomünikasyon altyapı sistemleri içine yerleştirilebilecek casus yazılımlar çerçevesinde verilerin çalınması ve ulusal güvenliğe tehdit oluşturması etrafında şekillenmektedir. Bu kaygılara paralel olarak ABD yönetimi İsrail'i Çin'le teknoloji transferi konusunda ikna etmeyi başarmış olsa da Türkiye özelinde incelendiğinde, Huawei'nin Türkiye'deki telekomünikasyon ve teknoloji yatırımları endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'nun 2020'de bir röportajındaki ifadeleri söz konusu endişeyi yansıtmaları bakımından önemlidir:

“Türkiye'nin Huawei ve diğer Çinli şirketlere bağımlılığının artmasının ABD ile askeri işbirliğini olumsuz etkileyebilir. ... Şu anda Türkiye'de önemli miktarda veriye sahip olmamız ve bu verilerin Çin Komünist Partisi'nin elinde olduğu gerçeği her zamankinden daha dikkatli olmamız gerektiği anlamına geliyor” (VOA Amerika, 2020).

ABD'nin bölgedeki önemli müttefiklerinden Türkiye'nin Çin'le ilişkileri teknoloji ve telekomünikasyon alanlarının yanı sıra enerji, lojistik, finans ve madencilik alanlarında da şekillenmektedir. Türkiye, Çin'in Kuşak ve Yol girişimini destekleyeceğini açıklayan ülkelerin başında gelirken, iki ülke arasında Kasım 2015 'de imzalanan mutabakat çerçevesinde Türkiye söz konusu girişime dâhil olmuştur. Tarihi İpek Yolu'nun canlandırılması kapsamında, Türkiye'nin Doğu-Batı Orta Koridor hattı üzerinde yer alması ve Çin-Avrupa arası ticarete alternatif bir hat daha sunması Türkiye'yi bu konuda önemli bir aktör konumuna getirmektedir. Çin'in son yıllarda finansman sağladığı Yavuz Sultan Selim Köprüsü ile Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projeleri bu kapsamda dikkat çekmektedir (Habibi, 2022). Ekonomik ve stratejik temelli sürdürülen faaliyetlerin yanı sıra bölgeye yönelik diğer faaliyetleri de Çin'in sadece ekonomik çıkar amaçlı değil, aynı zamanda stratejik olarak da bölgede ve uluslararası arenada oynamak istediği rolün ne olduğuna dair fikir vermesi bakımından önemlidir.

Yukarıda ele alınan Türkiye, İsrail ve Yunanistan'ın Çin ile geliştirdiği ilişki, ABD'nin bölgedeki varlığı ve etkinliği açısından da önem taşımaktadır. Nitekim söz konusu ülkelerden Türkiye ve Yunanistan NATO'nun güney kanadını oluştururken; İsrail ise özellikle Ortadoğu bölgesinde ABD'nin başlıca müttefiki olması bölgedeki jeopolitik güç mücadelesinde Çin'in artan etkinliğine işaret etmektedir. Dolayısıyla Çin'in Doğu Akdeniz'de artan etkinliğini dengelemek yakın ve orta vadede ABD stratejisinin önemli unsurları arasında yer alacağını ifade edebilmek mümkündür (Novo, 2021).

Bölgesel İşbirliğine Yönelik Forumlar: Çin'in dış politikasının belirleyici unsurlar arasında farklı bölgelere yönelik işbirliği forumları oluşturulması ve bu forumlar aracılığıyla ilişkilerin yürütülmesi yer almaktadır. Bu çerçevede Çin'in doğrudan kuruluşunda etkin rol oynadığı veya daha sonradan müdahil olduğu bölgesel yapılanmalar arasında Şangay İşbirliği Örgütü, Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği (*Association of Southeast Asian Nations, ASEAN*) ASEAN+1, ASEAN+3, Çin-Afrika İşbirliği Forumu (*Forum on China-Africa Cooperation, FOCAC*), Çin ve Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri İşbirliği (*Central and Eastern European Countries, CEE*) CEE 16+1 ile Çin-Arap İşbirliği

Forumunu (*China-Arab Cooperation Forum, CASCF*) sayılabilir.¹ Söz konusu işbirliği forumlarından özellikle son ikisi gerek Doğu Akdeniz’le doğrudan ilişkili olması gerekse de Spykman’ın kenar kuşak teorisinin Avrupa ve Orta Doğu ayaklarının büyük bir kısmını da içine alması bakımından son derece önemlidir.

Çin’in Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleriyle işbirliği ve yatırım ilişkilerinin yürütülebilmesini kolaylaştırmak amacıyla Nisan 2012’de başlatılan bu girişim, Çin’in yanı sıra 11 AB üyesi ve 5 üye olmayan Avrupalı ülkenin katılımından oluşturmaktadır.² CEE 16+1 olarak anılan işbirliği forumunun (Estonya ve Litvanya’nın ayrılması nedeniyle CEE 14+1 olarak tanımlamaya başlanmıştır) temelinde özellikle Yol ve Kuşak Girişimi’ni teşvik edecek şekilde ticaret, lojistik, ulaşım vb. altyapı yatırımlarının geliştirilmesi yer almaktadır. Çin’in hâlihazırda Avrupa’nın en büyük ticaret ortaklarından biri olduğu düşünüldüğünde, söz konusu girişimler aracılığıyla bu ilişkilerin daha da iyileştirileceği ve Çin’in bu bölgedeki etkinliğini artıracaklarını ifade etmek mümkündür. Nitekim COVID-19 pandemisi dönemi gerçekleştirilemeyen 2020 yılı zirvesi dışarıda bırakılırsa, senelik yapılan zirveler çerçevesinde Çin bölgeye yönelik stratejilerini ve politikalarını etkin şekilde uygulamaya çalışmaktadır. Doğu Akdeniz’den uzakta yer alan bu forumun önemi özellikle Deniz İpek Yolu projesinin Avrupa bağlantısının bu hat ile kesişmesi (yukarıda ele alınan Pire Limanı, Budapeşte ve Belgrad’ı birbirine bağlayan hızlı tren yolu) ve bu hat üzerinden gelecek ürünlerin Avrupa pazarına bu rota üzerinden dağıtımının yapılmasıdır.

Çin ve Arap Birliği arasında kurumsal bir diyalog ve işbirliğinin tesis edilmesi amacıyla 2004 yılında kurulan CASCF, Çin ve 22 Arap ülkesinin üye olarak yer aldığı bir işbirliği forumudur. Çin ve Arap ülkeleri (Türkiye ve Kıbrıs haricindeki tüm Doğu Akdeniz bölgesi

¹ Çin dış politikasında uluslararası ve bölgesel örgütleri nasıl araç olarak kullandığına ilişkin bkz. Kuşku Sönmez, Eda (2020). “Bölgesel Hegemonya Araçları Olarak Asya Pasifikte Uluslararası Örgütler,” *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 3(6), s. 33-53.

² Söz konusu foruma en başında üye olan Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri alfabetik sırayla şu şekildedir: Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Çekya, Estonya, Hırvatistan, Karadağ, Kuzey Makedonya, Letonya, Macaristan, Polonya, Romanya, Sırbistan, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan. Çin’in Rusya’nın Ukrayna’yı işgalini kınamaması nedeniyle üye ülkelerden Estonya ve Letonya 2022 yılında forumla ilişkilerini sonlandırmışlardır forumdan ayrıldıklarını bildirmişlerdir.

ülkelerini kapsamaktadır) arasındaki işbirliğini ileri seviyelere taşımak ve kurumsallaştırmak amacıyla Xi Jinping Ocak 2016'da bölgeye ilk resmi ziyaretini gerçekleştirmiştir. Jinping'in sırasıyla Suudi Arabistan, Mısır ve İran'a yaptığı resmi ziyaretlerden hemen önce, 13 Ocak 2016'da yayımlanan "Arap Politika Belgesi"nde bölge ile işbirliğinin çerçevesi de çizilmiş oldu. "1+2+3" işbirliği olarak anılan modelde, bölge ülkeleriyle işbirliğinde enerji işbirliği (1) merkezde olmak üzere, bir yanda altyapı inşası diğer yanda ticaret ve yatırımı kolaylaştıracak kanatlar (2) ile nükleer enerji, uzay uyduları ve yenilenebilir enerji alanları (3) yani üçlü atılım yer almaktadır (China State Council, 2022). Söz konusu işbirliği alanlarının tamamı zaman içinde yeni boyutlar kazanarak tüm taraflar için bir kazan-kazan mantığıyla işlemesi ve aynı zamanda Kuşak ve Yol Girişimi'ne de katkı sağlayacağı düşünülmüştür. CASCf kapsamında ilişkiler her ne kadar ekonomik temelde kurulsun da söz konusu ilişki ağı çerçevesinde Çin'in özellikle dış politikasını ilgilendiren önemli meselelerde (Sincan Uygur Özerk Bölgesi, Kış Olimpiyatları vb.) de bölge ülkelerinin desteğini aldığı görülmektedir. Özellikle BM İnsan Hakları Konseyi'nde yapılan oylamalarda ve görüşmelerde, bölge ülkelerinin Çin'in yanında yer aldığı ve Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde uyguladığı baskı politikalarını (Karluk, 2018) görmezden gelme eğiliminde olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, her ne kadar Batılı ülkeler 2022 Kış Olimpiyatları'nın Çin'de yapılmasına karşı çıkmış olsa da bölge ülkelerinin Çin'i destekleyecek açıklamalarda bulunmuştur (Atlantic Council, 2022: 18). Dolayısıyla ekonomi temelli ilişkilerin yanı sıra siyaseten de Çin'in bölge ülkelerinden faydalanmaya başladığı, bu çerçevede bölgedeki nüfuzunun etkisini göstermeye başladığını ifade edebilmek mümkündür.

Bölgede Yürütülen Askeri Tatbikatlar: Çin'in Doğu Akdeniz bölgesine yönelik stratejisinin bir diğer ayağını ise bölgeye yönelik askeri tatbikatlar oluşturmaktadır. Çin her ne kadar bölgede askeri unsurlarıyla da faaliyet göstermeye başladıysa da bölgede uzunca yıllardır jeopolitik güç mücadelesi devam eden ABD ve Rusya'nın askeri varlığıyla kıyaslandığında çok daha zayıf seviyededir. Çin'in Doğu Akdeniz bölgesinde yönetimini tamamen veya kısmen aldığı limanlara ek olarak, bölge ülkeleriyle geliştirdiği işbirliği forumları Çin'in ilgisinde askeri unsurların da belirmesini beraberinde getirmiştir. Örneğin, CASCf kapsamında Çin ve Arap Ülkeleri arasında askeri işbirliği, personel değişimi vb. konulardaki ilişki ağının geliştirilerek derinleştirileceği, ortak askeri tatbikatların yanı sıra askeri alanda teknoloji transferinin de yapılacağı ifade

edilmektedir (China State Council, 2022). Buna ek olarak terörizmle mücadele konusunda bölgede yürütülen mücadeleye Çin'in de destek sağlayacağı, bu çerçevede bölge ülkelerinin gerek askeri gerekse de kolluk kuvvetleri kapasitesinin geliştirilmesi konusunda gerekli desteğin sağlanması konusu da gündeme gelmiştir.

Yunanistan'daki Pire limanı Çin'e bölgede önemli bir manevra alanı sağladığı ve bunun Çin pratikte nasıl kullanıldığı özellikle 2011'de Libya'da patlak veren krizle birlikte net şekilde anlaşılmıştır. Mart 2011'de Çin, Libya'da yerleşik yaklaşık 35 bin vatandaşının tahliyesinde hava ve deniz unsurlarını etkin olarak kullanarak tarihindeki en büyük okyanus ötesi askeri tahliye operasyonunu gerçekleştirmiştir (van der Putten, 2016). Söz konusu tahliye operasyonunda Çin vatandaşları Libya'dan öncelikle Yunanistan'a, oradan da Çin'e transfer edilmiştir. Çin'in bölgedeki askeri varlığı Doğu Akdeniz'in daha ötesine de yayılarak özellikle Süveyş Kanalı'nın güneyine kadar uzanmaktadır. Nitekim bölgenin güvenliğinin yanı sıra enerji tedarik güvenliğinin sağlanması amacıyla Çin bu bölgede iki savaş gemisini sürekli olarak bulundurmakta ve bu ticaret rotasında geçen gemilerinin güvenliğini sağlamaktadır. Bölge güvenliğine katkı sağlamak amacıyla Çin, Suriye'de devam eden iç savaş sırasında ülkedeki kimyasal silahların deniz yoluyla tahliyesi konusunda da destek sağlamıştır. Nitekim, Ocak 2014'te Suriye'den kimyasal silahların deniz yoluyla İtalya'ya nakliyesi sırasında bir Çin firkateyni güvenlik sağlamak amacıyla söz konusu tahliyede görev almıştır (Wishnick, 2015).

Çin'in Doğu Akdeniz'deki varlığını artırması yönündeki girişimler arasında, Mayıs 2015'te Rusya Federasyonu ile on gün süren bir deniz tatbikatı yapılması sayılabilir (The National Interest, 2021). Çin ve Rusya'nın toplamda dokuz gemi (6 Rus ve 3 Çin gemisi) ile bölgede yürüttüğü "Joint Sea 2015" tatbikatı her ne kadar "bölgesel güvenlikle ilgili olmadığı ve herhangi bir üçüncü ülkeyi hedef almadığı", aksine iki ülkenin donanmaları arasındaki işbirliği ve eşgüdümün artırılmasını hedeflediği ifade edilse de bölgedeki ilk tatbikat olması bakımından önemlidir (DW, 2015). Daha önceki yıllarda iki ülke Pasifik Okyanusu'nda ortak deniz tatbikatları gerçekleştirmiş olsa da Doğu Akdeniz'de ilk kez böyle bir tatbikat yürütmeleri ABD başta olmak üzere Batılı ülkelere karşı endişeyi karıştırmıştır. Söz konusu tatbikat çerçevesinde iki ülke arasındaki askeri işbirliğinin bölgeye taşınması özellikle ABD'nin bu bölgedeki varlığına önemli bir tehdit niteliğindedir.

ABD'den sonra dünyanın en büyük ikinci donanmasına sahip olan Çin'in Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerine Temmuz 2017'de gerçek mermi kullanılarak yapılan bir askeri tatbikat daha eklenmiştir. Nitekim Rusya ve Çin donanmaları arasındaki işbirliği çerçevesinde yürütülen "Joint Sea" tatbikatına katılmak üzere bölgede seyreden Hefei destroyeri, Yuncheng fıkrateyni ile desek gemisi Luomahu'nun katıldığı tatbikat (Military Times, 2017), Çin'in ABD ile rekabetinde özellikle deniz unsurlarının kapasitesini geliştirmek istediğini göstermektedir.

Çin'in kendi coğrafyasından uzakta Doğu Akdeniz bölgesinde yürüttüğü askeri faaliyetler başlarda vatandaşlarını tahliye odaklanırken, zaman içerisinde ortak tatbikatlara ve bölge güvenliğine katkı sağlamaya doğru evrilmiştir. Özellikle ABD'nin Çin'in etrafında kurmaya çalıştığı bölgesel işbirliklerine karşı sembolik bir cevap olarak da nitelendirilebilecek bölgesel ortak askeri tatbikatlar (Feldman, 2015), orta ve uzun vadede Çin'in bölgedeki jeopolitik mücadelesindeki etkinliğini artıracak potansiyele sahiptir. Önceki bölümlerde ele alınan ulaşım, enerji ve teknolojik altyapı yatırımları ve bölgesel işbirliği forumlarıyla birlikte düşünüldüğünde, Çin'in Doğu Akdeniz'deki artan varlığının askeri unsurlarla da desteklenmesi bölgenin jeopolitik güç mücadelesinin önemli bir sahnesi haline dönüşeceğinin de işareti olarak yorumlanabilir.

Sonuç

Çin dış politikasında geleneksel olarak önemli bir yer teşkil etmeyen Doğu Akdeniz bölgesi, özellikle Devlet Başkanı Xi Jinping döneminde Çin'in küresel bir güç olması yönünde atılan adımlara paralel olarak önem kazanmıştır. Çin'in Doğu Akdeniz'e yönelik bütüncül ve kapsamlı bir politikası bulunmamakla birlikte, son yıllarda bölgede artan etkinliği temel olarak enerji, ulaşım, teknoloji ve telekomünikasyon alanlarına yapılan yatırımlar, bölgesel işbirliği forumları ile askeri tatbikatlar olmak üzere üç temel alan etrafında şekillenmiştir. Özellikle 2013 yılında Çin hükümeti tarafından hayata geçirilen Kuşak ve Yol Girişimi, Çin'in Doğu Akdeniz'i de içine alacak şekilde farklı bölgelerde etkisini artırmasına da yarayacak önemli bir stratejik açılım olarak dikkat çekmektedir. Söz konusu girişimin odaklandığı coğrafya, hâlihazırda Amerikalı akademisyen Nicholas Spykman'ın dünya hâkimiyeti için önerdiği Kenar Kuşak teorisinin merkezinde yer alan coğrafyayla büyük ölçüde örtüşmektedir. ABD'nin uluslararası politikadaki etkinliği için önerilen bölgenin günümüzde Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi tarafından domine edilmeye

çalışılması, uluslararası jeopolitik güç mücadelesinin merkezine de bu iki ülkeyi yerleştirmekte ve bu mücadelenin Spykman'ın teorisi çerçevesinde incelenmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Kuşak ve Yol Girişimi'nin ikinci ayağını oluşturan Deniz İpek Yolu'nun merkezinde yer alan Doğu Akdeniz'de Çin'in artan etkinliği ve izlediği stratejiler, tarihsel olarak bölgenin başat gücü konumundaki ABD'nin bölgedeki çıkarlarıyla çatışmaya başlamıştır. Bu çerçevede, iki ülke arasında hâlihazırda Asya-Pasifik bölgesinde devam eden küresel jeopolitik güç mücadelesinin uzun vadede bölgeye taşınması riskini de beraberinde getirmiştir. Çin'in özellikle Doğu Akdeniz ülkelerinden İsrail ve Türkiye ile geliştirdiği ilişkiler ABD açısından kaygıyla izlenmektedir. ABD, her ne kadar Çin ve İsrail arasındaki teknoloji alanındaki işbirliğinin önüne geçebilmişse de bölgedeki stratejik ortaklarından bir diğeri olan Türkiye'deki Çin menşeli teknoloji ve telekomünikasyon yatırımlarını engellemeyi başaramamıştır. Bu çerçevede, Çin'in bölgede kurmaya çalıştığı ekonomik ilişkilerin ABD'nin bölge ülkeleriyle geliştirdiği ilişkilere alternatifler sunmaya başladığı ve bölge ülkelerini Çin'in siyasi nüfuzuna açık hale getirdiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Nitekim CASCF kapsamında Çin'in bölge ülkeleriyle kurduğu ilişkiler ekonominin ötesine geçerek siyasi olarak da etkisini göstermeye başlamıştır. Buna bölge ülkelerinin Çin dış politikasını ilgilendiren önemli meselelerdeki (Sincan Uygur Özerk Bölgesi, Kış Olimpiyatları vb.) desteği örnek olarak gösterilebilir. Dolayısıyla ekonomi temelli ilişkilerin Çin açısından bölgede siyasi nüfuzunu da pekiştirmeye yaradığı görülmektedir. Benzer şekilde Çin, başlarda ekonomik hedeflerle yönetimini kısmen veya tamamen aldığı limanlar aracılığıyla Doğu Akdeniz bölgesinde askeri varlığını da hissettirmeye başlamıştır. Başlarda istikrarsızlık dönemlerinde bölgede yaşayan vatandaşlarının tahliyesine odaklanan Çin, zaman içerisinde bölge güvenliğine katkı sağlamaya ve bölgede ortak askeri tatbikatlar düzenleyerek varlığını hissettirmeye başlamıştır. Sonuç olarak Çin'in Doğu Akdeniz bölgesinde üç temel alana yayılan nüfuz stratejisi bir arada değerlendirildiğinde, orta ve uzun vadede Çin'in bölgedeki jeopolitik mücadelesindeki etkinliğini artıracak potansiyele sahiptir. Günümüzde ABD'nin bölgede izlediği tarihsel politikalara yeni unsurlar (Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile ABD arasında son dönemde kurulan askeri işbirlikleri) eklenmesiyle, Doğu Akdeniz bölgesinin ABD-Çin jeopolitik güç mücadelesinin bir sahnesi haline dönüşmeye başlaması arasındaki ilişki bu önermeyi doğrular niteliktedir.

KAYNAKÇA

Arab Barometer. 2022. "Public Views Of The U.S.-China Competition In Mena." https://www.arabbarometer.org/wp-content/uploads/abvii_us-china_report-en.pdf.

Atlantic Council (2022). "China's Discourse Power Operations In The Global South An Overview Of Chinese Activities In Sub-Saharan Africa, Latin America, And The Middle East." Washington, Dc: Atlantic Council. https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2022/04/chinas_discourse_power_in_the_global_south.pdf.

AYDIN, Mustafa ve Cihan Dizdaroğlu (2018). "Levantine Challenges On Turkish Foreign Policy," *Uluslararası İlişkiler* 15(16), S. 89-103.

Bbc News (2021). "China Overtakes Us As Eu's Biggest Trading Partner." *Bbc News*, Şubat 17, 2021. <https://www.bbc.com/news/business-56093378>.

BLOUET, Brian W. (2005). "Halford Mackinder And The Pivotal Heartland." In *Global Geostrategy: Mackinder And The Defence Of The West*, Brian W. Blouet (Der.), Frank Cass Publishers, Londra.

British Petroleum (2019). "Bp Energy Outlook." <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/energy-outlook/bp-energy-outlook-2019.pdf>.

BROWN, Carl L. (2003). *İmparatorluk Mirasi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

China State Council. 2022. "China's Arab Policy Paper." *The State Council Of The People's Republic Of China*. http://english.www.gov.cn/archive/publications/2016/01/13/content_281475271412746.htm.

Cnbc. (2021). "Another Attempt To Clear Ship Blocking Suez Canal Fails As Economic Impact Mounts." *Cnbc*, Mart 26, 2021. <https://www.cnbc.com/2021/03/26/ship-blocking-suez-canal-is-beginning-to-affect-the-global-economy.html>.

COHEN, Saul Bernard (2009). *Geopolitics: The Geography Of International Relations*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Lanham & Boulder & New York.

Dünya (2015). "Kumport Limani, Cosco Pacific'e Satildi." *Dünya*, Eylül 2015. <https://Www.Dunya.Com/Sirketler/Kumport-Limani-Cosco-Pacific039e-Satildi-Haberi-292370>.

Dw (2015). "China, Russia To Hold First Med Joint Drills." *Dw*, Nisan 30, 2015. <https://Www.Dw.Com/En/China-Russia-To-Hold-Joint-Naval-Drills-In-The-Mediterranean/A-18422183>.

Economist (2018). "Chinese Investment, And Influence, In Europe Is Growing." *Economist*, Ekim 4, 2018. <https://Www.Economist.Com/Briefing/2018/10/04/Chinese-Investment-And-Influence-In-Europe-Is-Growing>.

Economy, Elizabeth (2022). "Xi Jinping's New World Order." *Foreign Affairs*, Ocak/Şubat 2022. <https://Www.Foreignaffairs.Com/China/Xi-Jinpings-New-World-Order#Author-Info>.

EDIGER, Volkan Ş., Balkan Devlen, And Deniz Mcdonald (2012). "Levant'ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği," *Uluslararası İlişkiler* 9(33), S. 73-92.

EKMAN, Alice (2018). "China In The Mediterranean: An Emerging Presence," French Institute Of International Relations (Ifri), Fransa.

ELİĞÜR, Banu (2022). "Chinese-Israeli Relations: Between Opportunities And Constraints," *Doğu Asya Çalışmaları* 5(10), S. 1-25.

ERGENÇ, Ceren (2021). "Çin'in Ortadoğu'daki Yeni Rolü." *Fikir Turu*. Haziran 2021. <https://Fikirturu.Com/Jeo-Strateji/Cinin-Ortadogudaki-Yeni-Rolu/>.

FELDMAN, Noah (2015). "What Is China's Navy Doing In Mediterranean?" *Bloomberg*, Mayıs 2, 2015. <https://Www.Bloomberg.Com/Opinion/Articles/2015-05-01/What-Is-China-S-Navy-Doing-In-Mediterranean->

Fudan University (2022). "Green Finance & Development Center." <https://Greenfdc.Org/Countries-Of-The-Belt-And-Road-Initiative-Bri/>.

HABIBI, Nader (2022). "The Belt And Road Initiative In The Eastern Mediterranean: China's Relations With Egypt, Turkey, And Israel." *Middle East Brief*, No. 146, S. 1-9.

HAZOU, Elias (2014). "China Oil In Talks To Buy Part Of Aphrodite Field." *Cyprus Mail*, Haziran 19, 2014. [Http://Cyprus-Mail.Com/2014/06/19/China-Oil-In-Talks-To-Buy-Part-Of-Aphrodite-Field/](http://Cyprus-Mail.Com/2014/06/19/China-Oil-In-Talks-To-Buy-Part-Of-Aphrodite-Field/).

IŞCAN, Ismail Hakki (2004). "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler Ve Çağdaş Yansımaları," *Uluslararası İlişkiler* 1(2), S. 47-79.

KARACA, R. Kutay (2012). "Çin'in Değişen Enerji Stratejisinin Dış Politikasına Etkileri (1990-2010)," *Uluslararası İlişkiler* 9(33), S. 93-118.

KARLUK, Abdürreşit Celil (2018). "Çinlilerin Millet Düşüncesinin Kökenleri Ve Ötekilere Bakişi," *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi* 1(1), S. 30-54.

LUTTERBECK, Derek, And Georgij Engelbrecht (2009). "The West And Russia In The Mediterranean: Towards A Renewed Rivalry?," *Mediterranean Politics* 14(3), S. 385-406.

MACKINDER, Halford (1919). *Democratic Ideals And Reality*, Constable And Company, Londra.

Military Times (2017). "Chinese Navy Ships Conduct Live-Fire Drills In Mediterranean," Temmuz 12, 2017. <https://www.militarytimes.com/news/pentagon-congress/2017/07/12/chinese-navy-ships-conduct-live-fire-drills-in-mediterranean/>.

NOVO, Andrew R. (2021). "The Eastern Mediterranean – Time For The U.S. To Get Serious." <https://cepa.org/article/the-eastern-mediterranean-time-for-the-u-s-to-get-serious/>.

ORION, Assaf, And Shira Efron (2022). "China Below The Radar: Israel-Us Strategic Dialogue On Technology." *The Washington Institute For Near East Policy*. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/china-below-radar-israel-us-strategic-dialogue-technology>.

SPYKMAN, Nicholas (1944). *The Geography Of The Peace*, Harcourt, Brace And Co., New York.

Statista (2022). "Main Suppliers Of Crude Oil To China In 2020 And 2021," Statista. 2022. <https://www.statista.com/statistics/1310953/oil-imports-by-country-china/>.

The National Interest (2021). "Russia And China: A Budding Alliance In The Mediterranean?" *The National Interest*, Mart 29, 2021. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/russia-and-china-budding-alliance-mediterranean-181283>.

VAN DER Putten, Frans Paul (2016). "Infrastructure And Geopolitics: China's Emerging Presence In The Eastern Mediterranean," *Journal Of Balkan And Near Eastern Studies* 18(4), S. 337-51.

VEGO, M. (2000). "Soviet And Russian Strategy In The Mediterranean Since 1945." In *Naval Strategy And Policy In The Mediterranean: Past, Present And Future*, John B. Hattendorf (Der.), Frank Cass Publishers, Londra.

VOA Amerika (2020). "Pompeo'dan Türkiye'ye Huawei Uyarisi." *Voa Amerika*, Eylül 2020. <https://www.voaturkce.com/A/Pompeodan-Turkiyeye-Huawei-Uyarisi/5594981.html>.

Wishnick, Elizabeth (2015). "Russia And China Go Sailing: Superpower On Display In The Eastern Mediterranean." *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2015-05-26/russia-and-china-go-sailing>.